

נושא העבודה

פדיון שבויים

תאריך: דצמבר 2015

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

בחרתי לכתוב את העבודה על פדיון שבויים, נושא הטעון רגשית במיוחד בשנים האחרונות.

היחשפותי הראשונה לנושא החלה בשנת 2006 עם חטיפת החיילים אהוד גולדווסר ואלדד רגב בגבול לבנון, וגלעד שליט ברצועת עזה.

הפולמוס הרחב שנוצר סביב סוגיית שחרורם מהשבי הביא אל תודעתי את המורכבות הרבה שבנושא. מצד אחד הרצון העז והאפשרות להשיב את חיילינו בריאים ושלמים הביתה, שכן במקרים מסויימים כדוגמת רון ארד, גיא חבר ובמידה מסויימת בשחרורו האחרון של יונתן פולארד, נראה כי לא הוצעה כלל אפשרות למשא ומתן. מאידך, מובן כי יש גבול למחיר אותו מוכנה המדינה להקריב.

בבחירת הברות בתושב"ע בכיתה י', כחלק מהחומר הנלמד נבחנו על סוגיית פדיון השבויים במשפט העברי וסקרנו את המורכבות בספרי השו"ת השונים. שוב עלתה בי ההכרה עד כמה נושא זה כאוב כשראיתי את הקושי העולה מבין תשובות הרבנים למצוא את האיזון בין שני צידי המתרס.

כמו כן, הבחנתי כי מרבית הספרות התורנית דנה בסגנון פדיון השבויים כפי שהיה מצוי בזמנם – חטיפת/מאסר אדם על ידי אויבים מקומיים ושחרורם על ידי כספים שנאספו בין אנשי הקהילה היהודית. עם הקמת המדינה המציאות השתנתה. החוטפים הם מדינה או ארגון שמבצעים את החטיפה על רקע לאומני, הנתבעת היא המדינה, והכופר אינו תשלום כספי אלא חילוף שבויים.

עם כתיבת העבודה התאכזבתי לגלות כי המשפט הישראלי כמעט ולא יצר חקיקה מסודרת דווקא בנושא כל כך סבוך.

אנסה בעבודה זו להביא את ההיבטים הרבים סביב הסוגייה הן במשפט העברי והן במשפט הישראלי.

תוכן העניינים

עמ' 4

מבוא

עמ' 5

פתיחה - המורכבות שבפדיון שבויים

פרק א'

7 עמ'	חשיבות פדיון שבויים בראי המשפט העברי	פרק ב'
9 עמ'	פדיון שבויים בראי ההלכה	פרק ג'
14 עמ'	פדיון שבויים בראי המשפט הישראלי	פרק ד'
18 עמ'	הדומה והשונה במשפט העברי ובמשפט הישראלי	פרק ה' - סיכום
21 עמ'		ביבליוגרפיה

מבוא

סוגיית פדיון שבויים היא, לצערי, סוגיה אקטואלית ביותר, סוגיה זו מחפשת את האיזון הראוי שבין חובתה של החברה לדאוג לכל אחד מחבריה לבין זכותה להגן על עצמה מפני סחטנותו של האויב שעלולה לגרום לפגיעה קשה בציבור כולו.

מיום הקמתה ידעה ישראל שבע מלחמות, שתי אינתיפאדות, והייתה מעורבת במספר רב של עימותים ומבצעים צבאיים שאינם מוגדרים כמלחמות, ואשר מהווים את ההיבט הצבאי במכלול המורכב של הסכסוך הישראלי ערבי¹. מלחמות ישראל בשכנותיה העמידו את ממשלת ישראל לא אחת בפני דילמה נוראית - דרישה סחטנית של אויבינו האכזרים לשחרר מאות רבות של מחבלים, ביניהם בעלי "דם על הידיים", בתמורה לשחרור שבוי בודד, ולעתים רק גופה, אות חיים, או מידע כלשהו סביב נסיבות הנפילה בשבי וכדומה. דוברים ממשלתיים וביטחוניים, אנשי תקשורת ובעלי-דעה למיניהם נחלקים בדעותיהם, ובעקבותיהם דעת הקהל הנקרעת בשאלה כה טרגית: האם להעדיף את ההיבט האנושי הקצר מול החשש לסחטנות גוברת ו"העלאת המחיר" לשחקים?

ישראל היא מדינה עם כוח ורצון לפתור את הבעיה, ואף להיכנס למשא-ומתן עם הגורמים העויינים ביותר. הכניסה למשא ומתן אינו דבר קל ומעלה שאלות רבות, כגון, מהו השווי של שבוי ישראלי אחד? האם מדינת-ישראל תשלם כל שיידרש עבור שבוי? או שמא ישנו גבול מסוים שאותו לא עוברים? איך בכלל אפשר להגדיר מחיר של שבוי?

עניין זה כמעט שלא זכה לדיון משפטי ולהכרעות משפטיות, אך הוא מעסיק רבות את חכמי ההלכה היהודית בדורות הקודמים ואף בדורנו.

פרק א'

פתיחה - המורכבות שבפדיון שבויים

פדיון שבויים הוא אחד מהנושאים המורכבים ביותר בו נאלצים מקבלי ההחלטות בישראל להתחבט בשאלות קשות מנשוא כשהמרכזית שבהם היא מהו גובה המחיר אותו מוכנה המדינה לשלם תמורת שחרור השבוי?

¹ ויקיפדיה, ערך "מלחמות ישראל" [מלחמות ישראל](https://he.wikipedia.org/wiki/מלחמות_ישראל) he.wikipedia.org/wiki/מלחמות_ישראל

מחד, השבוי נמצא בסכנה ודאית ומדינת ישראל מחוייבת לדאוג לשלום אזרחיה וחייליה. כמו כן אי שחרור השבוי עלול לפגוע במורל של חיילי צה"ל ונכונותם הנפשית להילחם. יש המוסיפים כי שחרור מאות מחבלים אינו יוצר סכנה חדשה שלא הייתה קודם, שכן באופן קבוע אנו נמצאים במצב מלחמה ממושך עם ארגוני הטרור, ובין כך ובין כך הם עושים ככל אשר לאל ידם כדי לפגוע בנו וכדי לחטוף חיילים ואזרחים יהודים כך שזרועות הביטחון ערוכים ומוכנים לסכל פעולות אלו.

מאידך, שחרור מחבלים יעודד חטיפות נוספות בעתיד וישמש כאמצעי סחיטה, המחבלים המשוחררים עלולים לחזור לסורם ומחיר קרבנותיהם עלול לעלות על מחיר שחרורם כפי שאכן קרה בעבר.

מדיניותה של ישראל עד לפני כעשרים וחמש שנה הייתה, לא להיכנס למשא ומתן עם מחבלים בפיגועי מיקוח, לא להיסחט ולא לשלם תמורת שיחרור חטופים. לא כסף ובודאי לא לשחרר רוצחים או מחבלים. ב-1983 שוחררו 4,550 מחבלים לבנוניים באמצעות תמורת שישה חיילים ישראלים. התוצאה הייתה מאות הרוגים באינתיפאדה שהתחילה מיד אחרי שיחרורם לתוך מדינת ישראל. מהמשוחררים הללו יצאו רוצחים רבים שרצחו עשרות רבות של יהודים בפיגועי תופת.

מנתונים של ארגון נפגעי הטרור "אלמגור", בין השנים 1993-1999 שוחררו 6912 מחבלים, 854 (14%) חזרו לפעילות רצחנית אחרי שיחרורם ונעצרו. חלק ניכר חזרו לפעילות ולא נעצרו. כ-70% מהמחבלים ששוחררו חזרו בצורה זו או אחרת למעגל הטרור. בפיגוע, בהדרכה או בביצוע פיגועים של ממש. קציר הדמים של מחבלים אלו היה 123 הרוגים, מלבדם ישראלים רבים נהיו נכים ופגועים לכל ימי חייהם.² יתר על כן, ההרתעה שבעונש למבצעי מעשי רצח וחבלה מתבטלת, כיוון שהמחבלים נוכחים לדעת שלאחר תקופה מסוימת של ישיבה בכלא קרוב לוודאי שישוחררו תמורת שבוי יהודי שייתפס בידם. בנוסף, מתלוות לכל הפגיעה בעקרונות יסוד של שלטון החוק בכך שרוצחים שנשפטו כדין יוצאים לחופשי.

http://al-magor.com/?page_id=209²

פרק ב'

חשיבות פדיון שבויים בראי המשפט העברי

מצוות פדיון שבויים ביהדות הינה ערך יסודי ונעלה מאד, התופס מקום חשוב ומרכזי בקיום מצוות ובחיי הקהילה. פדיון שבויים נדון במקרא ובהלכה וקויים הלכה למעשה לאורך כל ההיסטוריה של עם ישראל. קהילות רבות תקנו תקנות ושריינו כספים, למקרה שמי מבני הקהילה, ייפול בשבי. פדיון שבויים מהווה ביטוי נעלה לתכונה הייחודית של העם היהודי- הערבות ההדדית. בכל הקשור לפדיון שבויים, אין חילוקי דעות בין עדות

ומגזרים בעם היהודי, ימים ואוקיינוסים נחצו, מרחקים ומדינות שונות לא עמדו בפני העוסקים במצוות פדיון שבויים.

יותר מחמישים פעמים, נזכרת בתורה יציאת מצרים, המפרשים רואים ביציאת מצרים, פדיון שבויים שקיים הקב"ה בעמו. רבינו בחיי מפרש שמכך שבדיבר הראשון נאמר "אנוכי ה' אלוך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא נאמר, אשר בראתי שמים וארץ, למדים כי יציאת מצרים, בה פדה הקב"ה שישים ריבוא משעבוד מצרים, חשובה יותר מבריאת העולם.³

פעמים רבות נזכרת מצוות פדיון שבויים במקרא. כבר בספר בראשית, בתקופת המלחמה של ארבעת המלכים נגד חמשת המלכים, כאשר במהלכה אברהם אבינו מזדעק להצלת אחיינו לוט מהשבי באמצעות מבצע צבאי מצומצם אך רב רושם, כמובא בבראשית:⁴

וישמע אברם כי נשבה אָחיו... ויכם, וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק. וישב את כל הרֶקֶשׁ, וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם.

בספר במדבר מסופר, כי ערב כניסתו לארץ, נלחם עם ישראל במלך ערד הכנעני אשר שבה שבי מישראל. רש"י במקום מפרש על הפסוק "וישב ממנו שבי- אינו אלא שפחה אחת",⁵ עם ישראל נלחם בכנענים ולו בשביל להציל שפחה אחת משבי.

בנביא מסופר גם על המקרה בו פשט עמלק על עירו של דוד, צקלג. העמלקים ניצלו את זמן העדרם של לוחמי דוד, והתנפלו על העיר אך לא הרגו את תושביה, אלא שרפו את העיר באש בזו את רכושה, שבו את הנשים ואת הילדים. גם שתי נשותיו של דוד- אחינעם היזרעלית ואביגיל נשבו באותה פעולה. דוד שאל באורים ותומים: "הארדף אחרי הגדוד הזה? האשיגנו?" הוא קיבל תשובה מעודדת "רדף כי השג תשיג והצל תציל". דוד משיב את הנפש והרכוש דבר לא היה חסר, כמובן גם שתי נשותיו. בנוסף למקנה ולאנשיו שהשיב לקח דוד צאן ובקר שהיו רכושם של העמלקים לפני הפשיטה על חבלי הנגב ועל צקלג.⁶

³ ספר כד הקמח לרבי בחיי בן אשר, ערך צדקה.

⁴ בראשית י"ד 11-16.

⁵ רש"י, במדבר כ"א 1.

⁶ שמואל א, ל

בגמרא מובא סיפור על רבי פנחס בן יאיר שהלך לעסוק בפדיון שבויים והגיע לנהר גינאי, לאחר ויכוח תקיף בין רבי פנחס לנהר גינאי חותם רבי פנחס באיום: "אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם".

הסיפור מסתיים בכך שנהר גינאי אכן נחלק ורבי פנחס בן יאיר ממשיך בשליחותו.⁷ המהר"ל מפראג מסביר שיש בכך משמעות עמוקה. חציית הנהר מלמדת אותנו על הכוחות הגדולים שיש להשקיע בפדיון שבויים, המתגברים על המחסומים שבדרך. אם הרצון לפדות את השבויים חזק מספיק, שום נהר לא יכול להפריע ולמנוע את קיום המצווה. החשיבות בפדיון שבויים כל כך גדולה, ששום מכשול לא יכול לה.⁸

הרגישות למצב של שבי, באה לידי ביטוי גם בציווי המשנה לפדות את אשתו – "נשבת-חייב לפדותה"⁹ שהפך לחלק מנוסח הכתובה: "אני מתחייב לפדות אותך ולהחזירך לביתי אם תפלי בשבי".¹⁰

פרק ג'

פדיון שבויים בראי ההלכה

חז"ל קבעו כי יש לתרום כספים עבור מצוות פדיון שבויים וכי יש לה דין קדימה, לפני כל סוגי הצדקה האחרים, משום שמצב של שבי כולל בתוכו סיכון של מוות, כתוצאה מהריגה, מרצח, ממחלה, מרעב או מצמא כמובא מדברי הרמב"ם המייקר מאד בחשיבות מצוות פדיון שבויים וכך הוא כותב:

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן; ואין לך מצווה רבה [גדולה] כמו פדיון שבויים. שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים, ובכלל

⁷ בבלי, חולין ז, ע"א.

⁸ גבורות ה', פרק מ"ב.

⁹ משנה, כתובות ד, ט.

¹⁰ נוסח הכתובה, תרגום מארמית.

הערומים; ועומד בסכנת נפשות. והמעלים עיניו מפדיונו הרי זה עובר על
"לא תאמץ את-לבבך, ולא תקפץ את-גדך [מאחידך]",¹¹ ועל "לא תעמוד על-
דם רעה",¹² ועל "לא-גרדנו בפרך, לעיניך";¹³ וביטל מצות "פתח תפתח את-
גדך [לו]",¹⁴ ומצות "והי אחיד עמך",¹⁵ "ואהבת לרעהך כמוך",¹⁶ ו"הצל,
לקחים למנות",¹⁷ והרבה דברים כאלו. ואין לך מצווה רבה כפדיון
שבויים.¹⁸

ר' יוסף קארו מוסיף: "כל רגע שמאחר לפדות השבויים, היכא [=במקום] דאפשר להקדים,
הוי כאילו שופך דמים".¹⁹

קהילות ישראל נודעו כמי שאינן חוסכות כל מאמץ לפדות את שבוייהן, עד שנתעורר
החשש שהאויבים ינצלו את נכונותן זו בהגברת מקרי השבי ודרישת מחירים מופרזים
לשחרור השבויים. לכן, כבר בימי בית שני, על אף ההכרה בחשיבותה העליונה של מצוות
פדיון שבויים, תיקנו חכמים תקנה, שאין להיכנע לדרישות השובים בכל מחיר, כנאמר
במשנה: "אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם".²⁰
בגמרא²¹ הועלתה השאלה בדבר טעם דין זה, האם תוקן בשל החשש לגרימת לחץ כספי על
הציבור או מחשש שמא יגברו מקרי החטיפות.

למרות שבסוגיית הגמרא בגיטין לא נפשטה הבעיה מהו טעם ההלכה שאין פודים שבויים
יותר מכדי דמיהם, להלכה פסק הרמב"ם: "אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן מפני
תקון העולם, שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותם".²² גם רבי יוסף קארו
מסכים.²³

כאן גם המקום לציין כי המונח "כדי דמיהם" מדבר אמנם על כופר כספי, אך כיום

¹¹ דברים טו 7

¹² ויקרא יט 16

¹³ ויקרא כה 53

¹⁴ דברים טו 8

¹⁵ ויקרא כה 36

¹⁶ ויקרא יט, 18

¹⁷ משלי כד 11

¹⁸ משנה תורה, הלכות מתנות עניים, פרק ח, הלכה י.

¹⁹ שולחן ערוך, יורה דעה, סימן רנב, סעיף ג.

²⁰ משנה, גיטין ד, ו.

²¹ בבלי, גיטין, דף מה, א

²² משנה תורה, הלכות מתנות עניים, פרק ח, הלכה יב.

²³ שולחן ערוך, יורה דעה, סימן רנב, סעיף ד.

שחילופי שבויים מתבצעים תמורת חיילים או בני ערובה יש להביא את דברי הרדב"ז כתב ש'כדי דמיהן' היינו כמו שנפדים השבויים, ולא כמו שנמכר עבד בשוק.²⁴

בדברי הרמב"ם והשו"ע לעיל לא נתברר האם פודים שבויים יותר מכדי דמיהם כשיש סכנת נפשות.

בפתחי תשובה²⁵ מובאת מחלוקת מה הדין אם השבוי בסכנת נפשות: יש פוסקים וביניהם הרמב"ן הסוברים שאפילו במקרה זה אסור לשלם יתר על כדי דמיהם כי אם תציל את חייו של זה תסכן את חייו של אחר. והכלל הוא שלא מסכנים חיים של מישהו אחד על מנת להציל מישהו אחר, ובמיוחד שאם תפרוץ את הגדר הרבה אחרים יבואו לסכנת חיים. לעומתם מובאים פוסקים אחרים הסוברים, שכל התקנה שאין משלמים כופר מופרז היא דווקא במקרה רגיל של שבי, שבו סכנת הנפשות אינה ממשית ומיידית, אבל כשהשובים מאיימים להורגו, מדובר בפיקוח-נפש של ממש שדוחה את כל המצוות שבתורה²⁶.

השו"ע כותב ש"אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה". מפני שכל מחיר שישלם הוא לא "יתר על כדי דמיו".²⁷

לדעת רוב הפוסקים²⁸, האדם אינו חייב לסכן את עצמו סיכון של ממש כדי להציל את זולתו, אך הוא רשאי לעשות כן. לפי זה, עולה לכאורה שאין מניעה לשחרר מחבלים כדי להציל חיי חיילים או אזרחים, אף אם יש בזה משום סיכון עתידי. כמו כן, הציבור, באמצעות נציגיו, רשאי ליטול על עצמו סיכון זה.

וזה לשון הרב ישראל בעניין זה:

ונראה שכשם שהרשות נתונה ליחיד לסכן עצמו בכגון דא, כן יכולה ורשאית הייתה הממשלה לעשות כן, ולהסכים למשא ומתן לשם שחרור המחבלים... כי

²⁴שו"ת רדב"ז, חלק א סימן מ.

²⁵פרקי תשובה, יורה דעה, סימן רנב, סעיף ד.

²⁶ראה לדוג' תוספות, גיטין נח, ע"א, ד"ה "כל ממון": "כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן כדאמרין בפרק השולח (לעיל דף מד). גבי מוכר את עצמו ובניו לעובדי כוכבים, כל שכן הכא דאיכא קטלא"

²⁷שולחן ערוך, יורה דעה, סימן רנב ד.

²⁸לסיכום הדעות, ראה: פרופ' א' שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, ירושלים תשס"ו, כרך ה, ערך סיכון עצמי, עמ' 733-767.

לה ניתנה ההכרעה בכל מקרה שהדבר טעון הכרעה בתור באת-כוח של הציבור

כולו.²⁹

החולקים מביאים את פירוש התוספות³⁰ כי מותר לאדם לפדות את עצמו ואת אשתו עד פי עשר מדמיו. לפי הסיבה המובאת בגמרא שאומרת כי פדיון במחיר גבוה עלול לגרום נזק לציבור, נשאלת השאלה מדוע מותר לאדם לפדות את עצמו במחיר העולה על המחיר הרגיל הרי בזה הוא גורם לליסטים לשבות אנשים אחרים ולסכן את חייהם? התשובה המובאת היא שחיייו של אדם קודמים לחיי אחרים.

"שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהן - מגיע לישוב. דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד 'וחי אחיך עמך'³¹ - חייך קודמים לחיי חברך"³²

מכאן למדו שחיייו של אדם קודמים ובלבד שהוא לא יעשה מעשה שיסייע לגרום מוות לאחרים. אם האדם לא עושה מעשה להרוג את חברו "כגון שרוצים להפילו על התינוק כדי להורגו ואם יעכב על ידם יהרגו"³³ על זה אומרים מי אמר שדם התינוק יותר אדום משלך? לפי זה מובן למה מותר לאדם לשלם על עצמו יותר מכדי דמיו. כי הוא לא עושה מעשה. אבל ציבור לא יכול לשלם על שבוי שהוא חלק אחד של הציבור, ולהזיק לאנשים אחרים שהם החלק השני של הציבור.

כמו כן קיים טעם נוסף לאסור שחרור מחבלים תמורת שבויים והוא המציאות של זמן מלחמה. מצווה להילחם בצר הבא על ישראל,³⁴ ובמלחמה חלים עקרונות הלכתיים מיוחדים בעלי אופי ציבורי, ולפיהם אין משקיפים על הצלת הפרט כבימי שלום אלא על ניצחון הכלל. בזמן מלחמה אף מצווה על הפרט למסור את נפשו להצלת הכלל.³⁵ על פי עקרונות אלה, אין להיכנע לאויב למען אינטרס פרטי העומד בסכנה. דברים אלה נכונים

²⁹ הרב שי' ישראלי, "מבצע יונתן" (אנטבה) לאור ההלכה, חוות בנימין א (ירושלים תשנ"ב), עמ' קכט.

³⁰ תוספות, כתובות נב ע"א, ד"ה "והיו מבקשין ממנו עד עשרה בדמיה, פעם ראשונה פודה".

³¹ ויקרא, כ"ה 36.

³² בבלי, בבא מציעא סב, ע"א.

³³ תוספות מסכת יומא פרק ח - יום הכיפורים.

³⁴ רמב"ם, הלכות מלכים ומלחמותיהם, פרק ה, הלכה א.

³⁵ הרב י' זולדן, מלכות יהודה וישראל (מרכז שפירא תשס"ב), סימן כא, החלפת שבויים, עמ' 338 ואילך; הרב י' אריאל, באהלה של תורה, כרך ד (כפר דרום תשס"ג), סימן יט, אות י עמ' 166; נ' רקובר, מסירות נפש - הקרבת היחיד למען הרבים (ירושלים תש"ס), עמ' 123.

ביתר שאת לגבי חיילים. הלוא כל חייל חייב לסכן את חייו להגנה על מולדתו. אם כן, מדוע יתהפכו היוצרות כשחייל נופל בשבי. האמנם ראוי שתתחייב המדינה לשחררו אף על ידי סיכון ביטחונה!?

רעיון זה עולה גם מדברי הרב יעקב קמינצקי ז"ל, שהתנגד לתשלום כופר עצום לשחררו של הרב יצחק הוטנר ז"ל, שנמנה עם נוסעי המטוסים שנחטפו בשנת תש"ל (1970) בדרכם ממדינת ישראל לארה"ב והונחתו בזרקא שבירדן. תלמידי הרב הוטנר גייסו סכום כסף עצום וניסו לפעול אצל שלטונות ארה"ב שיפדו את רבם. את מאמצייהם הם ביססו על ההלכה הקובעת שדין "אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן" אינו חל על תלמיד חכם מובהק.³⁶ הרב קמינצקי התנגד למעשייהם :

דאין החשבון הזה צודק בכלל, דכל הך דינא [=שכל הדין הזה] דפדיון שבויים ליתא [=אינו] אלא בשעת שלום אבל בשעת מלחמה **אי אפשר לומר שמחוייבים להפסיק מללחום על מנת לפדות את השבויים בממון, שהרי על ידי כן נמצינו מסייעים לאויב באמצע המלחמה**, כי על ידי מתן הכספים הגדולים לאויב הלא יוכלו לחזק עוד יותר את מצבם במלחמה.³⁷

וקל וחומר אמורים הדברים בשחרור מחבלים.

בנוגע לשאלת שחרור בני ערובה או שבויים תמורת מחבלים הכריעו הפוסקים האחרונים³⁸ **שודאי** סכנת הנפשות של השבויים **עדיפה** על **ספק** סכנת נפשות בעתיד. כפי שניתן לראות בהרחבה במאמריהם של הרב אורטנר³⁹, הרב עובדיה יוסף,⁴⁰ והרב יצחק שכטר⁴¹ שכתבו בתוך דבריהם שלא שייך הטעם שאין לפדות יותר מכדי דמיהם משום תיקון העולם כדי שלא ירבו מקרי החטיפות, מפני שאויבינו עושים בלאו הכי כל שביכולתם לחטוף ולהרוג. הרב מאיר גולדוויכט⁴² מעלה בסוף דבריו שיקול נוסף, שכל חייל יודע בשעת הליכתו לקרב שבבוא העת יעשו הכל כדי לשחררו משביו, ואם יתברר שאין הדבר כן יטיל הדבר מורד בלבבות הלוחמים, ויסכן את כלל ישראל.

³⁶ בבלי גיטין נח ע"א ; טור, יורה דעה סימן רנ"ב; רא"ש, מסכת גיטין פרק ד'; שולחן ערוך, אבן העזר רנ"ב סעיף ד.

³⁷ מובא במאמרו של הרב צ' שכטר, "גדרי המדינה בארץ ישראל ומלחמותיה", אור המזרח לז (תשמ"ט), עמ' 20.

³⁸ כמובא בספר דרך אמונה, הלכות מתנות עניים פרק ח.

³⁹ תחומין, כרך יג עמ' 267.

⁴⁰ שו"ת יביע אומר, חלק י סימן ו, "מבצע אנטבה בהלכה".

⁴¹ בתשובתו לשאלה שהופנתה במקור על ידי רה"מ אהוד אולמרט, ד' תמוז תשס"ח.

⁴² www.olamot.net/sites/default/files/pdfimages/34_11.png

⁴² קובץ אור המזרח חלק מ עמוד 212

עם זאת, הרב שמואל אליהו במאמרו באתר ישיבה⁴³ מדגיש כי כל זאת מדובר במחבלים להם אין "דם על הידיים". כגון שניסוי לרצוח ולא עלה בידם או שסייעו לרוצחים אחרים. אך התורה אוסרת על שיחרור רוצח אפילו יהיה כהן גדול, ומזהירה על זה באופן חמור:

וְלֹא תִקְחוּ כֶפֶר לְנַפְשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יוֹמֵת וְלֹא תִחַנְיפוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יִחַנְיֶף אֶת הָאָרֶץ וְלֹאֲרָץ לֹא יִכַּפֵּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שִׁפְכוּ⁴⁴

פרק ד'

פדיון שבויים בראי המשפט הישראלי

מדיניותה הרשמית של מדינת ישראל הייתה במשך שנים רבות כי אין לשחרר מחבלים שפוטים תמורת שחרור אזרחים או חיילים חטופים. בפועל, לא מומשה מדיניות זו, ולצד המאמצים לשחרורם של שבויים או חטופים, בוצעו במהלך השנים עסקאות החלפת שבויים וחטופים ישראלים בתמורה למספר גדול של אסירים ביטחוניים, ביניהם רבים שהיו מעורבים באופן ישיר ברציחתם של ישראלים. שעות ספורות לאחר ביצועה של עסקת שליט ושחרורם של 1027 מחבלים, כבר הודיע ארגון הטרור חמאס כי ימשיך בביצוע חטיפות ישראלים עד לשחרורם של כל האסירים הכלואים בבתי הכלא בישראל.

כבר בשנת 1994 הוגשה לכנסת ה-13 הצעת חוק⁴⁵ לפיה בכל הסכם שלום או אי-לוחמה או הסדר ביניים שיחתם עם מדינה או ארגון אשר יש יסוד סביר להניח כי הם מחזיקים בשבויים ישראלים יהווה שחרור השבויים הישראליים תנאי ראשון ומקדמי בהסכם. כמו כן, לא ישוחררו עצירים הנמנים לאותו ארגון או מדינה אלא בתמורה לשחרור אותם בני

⁴³ www.yeshiva.org.il/midrash/7983

⁴⁴ במדבר, לה 31

⁴⁵ הצעת חוק פדיון שבויים, התשנ"ד-1994.

http://knesset.gov.il/tql/knesset_new/knesset13/HTML_27_03_2012_06-21-01-PM/19941128@19941128513@513.html

הערובה הישראלים.

הצעת חוק זאת הועלתה לאחר פסק דין בבג"ץ⁴⁶ בו משפחתו של החייל יהודה כץ שהוכרז כנעדר לאחר שהטנק בו שירת כתותחן נפגע מפגז במלחמת שלום הגליל, עתרה לבג"ץ בדרישה כי יוציא צו שימנע מעיסקה בדבר חילופי שבויים עם מדינות ערב או עם ארגוני המחבלים, עד אשר יימסר לה על-ידיהם מידע על הנעדרים במלחמה. בג"ץ דחה את העתירה כיוון שלפי דבריו הנושא הוא בעל רגישות רבה ולא יהיה זה נכון או נכון לכבול בו את ידי הממשלה ויש לאפשר לה לפעול באופן חופשי בעניין מורכב ועדין זה, שבו משולבים שיקולים של ביטחון ושל מדיניות חוץ, ולתמרן לפי מצב הדברים המשתנה.

הצעת חוק שהוגשה בכנסת ה-15⁴⁷ ניסתה לסייע במורכבות שעולה כתוצאה מהמחירים הכבדים הנדרשים לצורך עסקת חילופי שבויים. על פי ההצעה ניתן יהיה להחזיק במעצר אדם שיש לשר הביטחון יסוד סביר להניח שהחזקתו עשויה לקדם את המטרה של "פדיון שבויים" כהגדרתו בהצעת החוק, אף אם לא נשקפת מאותו אדם עצמו סכנה לביטחון המדינה.

בשנת 1997, בערעור⁴⁸ לבית המשפט העליון נגד שר הביטחון, העותרים היו אזרחי לבנון המוחזקים במעצר מינהלי מכוח צווים של שר הביטחון,⁴⁹ שני הצדדים הודו כי מהעותרים עצמם אין נשקפת סכנה לביטחון המדינה, וכי הם מוחזקים במעצר מינהלי כ"קלפי מיקוח" במשא ומתן, לצורך קידום שחרורם של שבויים ונעדרים מקרב כוחות הביטחון כדוגמת רון ארד הנעדר מאז הופל מטוסו ב-1986 בשמי לבנון. בית המשפט דחה את הערעור כיוון שכשם ששלומם של חיילי צה"ל מהווה תדיר שיקול של ביטחון המדינה, כך שלומם של נעדרים ושבויים, לרבות החזרתם למכורתם, מהווה טעם של ביטחון המדינה. כמו כן, מציין פסק הדין, כי אין להתכחש לעובדה שמדינת ישראל מצויה במצב חירום, וזאת מכוח האיומים המרחפים על קיומה ועל אזרחי המפנים ומחוץ. בסיטואציה מעין זו, מתחייבת לעתים פגיעה בזכויות יסוד של האדם. לאחר התייעצות עם גורמי הביטחון ביניהם ראש הממשלה, הרמטכ"ל ושר הביטחון, נקבע כי ייערך דיון נוסף תוך פרק זמן

⁴⁶ בג"ץ 1403/91 כץ נ' מדינת ישראל פ"ד מה (3) 353 (1991)

⁴⁷ הצעת חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים) (תיקון - פדיון שבויים), התש"ס-2000, ה"ח 1911.ב.

⁴⁸ עמ"מ 10/94 פלונים נ' שר הביטחון, פ"ד נג (1) 97 (1997).

⁴⁹ שהוצאו לפי סעיף 2 לחוק סמכויות שעת-חירום (מעצרים), תשל"ט-1979.

מוגדר שבו יתברר אם קיימת אפשרות להגיע לפתרון מדיני.

בדיון נוסף שנערך בשנת 2000⁵⁰, המצדדים בהשאת העצורים בכלאם טענו כי במעצר מניעתי אין מניעה שבבסיס המעצר יעמוד "חטאו" של אחר, ובלבד שיקשור העצור את עצמו, בהתנהגותו או במעשיו, לחטאו של ה"אחר". במקרה הנ"ל, "קשרו" עצמם העותרים לעילת מעצרם, בכך שחברו לארגוני טרור עויינים, שהכריזו מלחמת חורמה כנגד ישראל, ושבידיהם נפל הנווט רון ארד. בפסק הדין הודו השופטים בטעותם בדיון הקודם והגיעו למסקנה, כי תכליתו של חוק המעצרים הייתה לחול על מעצרו של אדם אשר ממנו עצמו נשקפת סכנה לביטחון, ולא מעבר לכך. כמו כן נטען כי בשל הזמן הרב שעבר מאז המעצר והיעדר כל נתונים של ממש בעניין זה, ההסתברות כי המשך המעצר אכן יביא לשחרורם של השבויים והנעדרים היא נמוכה ביותר וכי לא הוצגה תשתית עובדתית שעל-פיה ניתן לומר כיום כי קיימת ודאות קרובה כי המשך המעצר המינהלי יביא לקידום שחרורם של השבויים והנעדרים. לפיכך הורה בית המשפט על שחרור העצירים והשבתם ללבנון.

הוראות האמנה לאיסור נטילת בני ערובה והוראות אמנת ג'נבה הרביעית⁵¹ הן, לכאורה, חד משמעיות, והאיסור על נטילת בני ערובה העולה מהן הוא, לכאורה, ברור ובלתי מסויג. במאמרו של עודד מודריק⁵² על פסק הדין הנ"ל, נכתב:

מתקיני האמנה בדבר איסור נטילת בני ערובה שיוו לנגד עיניהם מעשי פשיעה מובהקים שעיקרם נטילת בני ערובה למטרות סחטנות. לא כך הדבר בשעה שמדינה מבקשת למלא את מחויבותה הראשונה כלפי לוחמיה, והיא מבקשת להחזיר בנים לגבולם. הפעולות שהיא נוקטת לשם כך, ובהן נטילת אנשים מן האויב והבאתם אל שטחה, אינן יכולות להיחשב בגדר "מעשי סחיטה", אלא אם כן אמות המידה המוסריות של הטוען אחרת הן חריגות ומעוותות.

⁵⁰ דני"פ 7048/97 פלוניס נ' שר הביטחון, פ"ד נד (1) 721 (2000).

⁵¹ ויקיפדיה, אמנת ג'נבה הרביעית

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%9E%D7%A0%D7%AA_%D7%96%D7%A0%D7%91%D7%94_%D7%94%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%A2%D7%99%D7%AA

⁵² עודד מודרי, החזקת "מובאים" במעצר מנהלי כ"קלפי מיקוח"

<http://www.pador.co.il/PadorGSA/DocumentDisplay/ShowDocument.aspx?mode=simple&docID=262778&sessionId=1&type=default&name=undefined.txt>

לעומת הצעת החוק לעיל, מהכנסת ה-15, אשר נועדה לספק "משאבים" שימשו כאמצעי לתשלום הרב אותו דורשים המחבלים, הוגשה הצעת חוק נוספת בכנסת ה-18,⁵³ לפיה תמורת שחרורו של כל חטוף או שבוי ישראלי ישוחרר אסיר אחד בלבד שכן זוהי תמורה היוצרת יחס שווה ולגיטימי לעסקה מאוזנת בהצעת החוק מוסבר שיתרונו הגדול של תנאי זה הינו בהשבת האיזון אל עסקות אלו באופן שיוריד את כדאיות החטיפות לארגוני הטרור ומתוך כך את המוטיבציה לביצוען.

תנאי נוסף הועלה בהצעה והוא ששחרורו של אסיר לא תעשה עוד באמצעות חנינה על ידי נשיא המדינה או אלוף הפיקוד, כי אם בהחלטת ממשלה על הפסקת ביצוע עונש המאסר ביחס לאותו אסיר, ע"מ להגשים את סמכותה של הרשות המבצעת, שבידה שיקול הדעת לקבלת החלטה לעניין שחרורם של אסירים בעסקאות להשבת שבויים או חטופים ישראליים, ללא צורך במתן "גושפנקא" של בעלי סמכות אחרים להחלטה זו. יתרונה של דרך שחרור זו מתבטא גם במקרה בו אסיר אשר שוחרר כחלקת מעסקה להשבת שבוי או חטוף ישראלי, שב ומעורב בפעילות טרור - ניתן יהיה, בהחלטה מנהלית, להשיבו לכלא להמשך ביצוע מאסרו.

בשנת תשע"ד חל שינוי בפאסיביות החקיקה בנושא שהייתה נהוגה עד כה על מנת לא לכבול את ידי הממשלה, ומליאת הכנסת הביאה לאישור את חוק "מניעת שחרור רוצחים".⁵⁴ החוק קובע כי בית משפט, שהרשיע אדם ברצח יכול להגדיר את הרצח כ"רצח בנסיבות מחמירות".

באם מעשה הרצח יוגדר ככזה, משמעות הדבר תהא כי וועדת השחרורים המיוחדת, אשר דנה בשחרורם של אסירים, לא תוכל להמליץ להקל בעונשו של האסיר בטרם חלפו לפחות 15 שנים מהיום שבו החל לרצות את מאסרו, ובלבד שהתקופה שתמליץ לקצוב לא תפחת מ-40 שנה. כמו כן, אדם אשר הורשע ברצח בנסיבות מחמירות לא יוכל להשתחרר במסגרת עסקאות מדיניות עתידיות. הוראות המעבר של החוק אומרות: "הוראות חוק זה

⁵³ הצעת חוק פדיון שבויים וחטופים, התשע"ב-2011, ה"ח 3626.

⁵⁴ חוק שחרור על תנאי ממאסר" של ח"כ איילת שקד וח"כ דוד צור

<http://ayeletshaked.co.il/%D7%97%D7%95%D7%A7%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%9E%D7%A1%D7%9E%D7%9B%D7%99%D7%9D-%D7%A0%D7%95%D7%A1%D7%A4%D7%99%D7%9D/%D7%94%D7%97%D7%95%D7%A7-%D7%9C%D7%9E%D7%A0%D7%99%D7%A2%D7%AA-%D7%A9%D7%97%D7%A8%D7%95%D7%A8-%D7%A8%D7%95%D7%A6%D7%97%D7%99%D7%9D-%D7%9E%D7%AA%D7%95%D7%A2%D7%91%D7%99%D7%9D-%D7%A0%D7%9B%D7%A0%D7%A1>

יחולו גם על מי שטרם נגזר דינו..", כלומר על כל משפט שעדיין לא ניתן בו גזר דין.

ועדת וינוגרד, שהוקמה בעקבות מלחמת לבנון השנייה, הקדישה פרק שלם לעניין זה שכותרתו: "חטיפות כאיום אסטרטגי".⁵⁵ הוועדה מביעה עמדה נחרצת נגד ביצוע מה שהיא מכנה "עסקות מטורפות", תוך שהיא נותנת את דעתה הן למסורת היהודית הן לאתוס החברתי הישראלי, הנוטים לכאורה למסקנה שונה. בדו"ח נכתב כי במסורת היהודית יש אמנם חשיבות רבה למצוות פדיון שבויים, אולם יש בה עצמה גם הקפדה רבה כי שבויים לא יפדו בצורה העלולה לסכן אנשים אחרים או את הקהילה כולה.

פרק ה' - סיכום.

הדומה והשונה במשפט העברי ובמשפט הישראלי

גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי ייקרו מאוד בדבר הצורך הגדול לסייע לשבוי השרוי במצוקה, אך קיים צורך בגבול למחיר אותו תהיה המדינה מוכנה לשלם. במשפט העברי הגבול הוצג במשפט פשוט, לכאורה, "אין פודים את השבויים יותר מכדי דמיהן"⁵⁶ אך כפי שראינו שיעור "כדי דמיהן" והגדרת השבוי אליו מתכוונת הגמרא נידונו רבות בספרות ההלכתית. במשפט הישראלי ניתן לראות כי עניין זה כמעט שלא זכה לדיון משפטי ולהכרעות משפטיות דווקא בשל היותו נושא הדורש ראייה מדוקדקת על מגוון השיקולים המעורבים בה, כאשר כל מקרה לגופו. בחוות דעתו של מיכאל ויגודה לוועדה הציבורית שהוקמה בעניין ע"י שר הביטחון נכתב כי "בג"ץ נוהג לדחות כדבר שבשגרה את העתירות המבקשות למנוע שחרור מחבלים בטענה שמדובר בשיקולים מדיניים שבית המשפט אינו נוהג להתערב בהם".⁵⁷

⁵⁵ דו"ח ועדת וינוגרד לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ינואר 2008, פרק חמישה עשר, עמ' 501-509. ⁵⁶ ראה לעיל, הערה 20.

⁵⁷ חוות הדעת נכתבה לבקשתו של נשיא בית המשפט העליון (בדימוס) מאיר שמגר, העומד בראש הוועדה הציבורית שהקים שר הביטחון לקביעת עקרונות לניהול משא ומתן לפדיון שבויים.

<http://ccs.infospace.com/ClickHandler.ashx?id=20151208&app=1&c=clearch2&s=clearch2&rc=clearch2&dc=&euip=95.86.86.225&pvaid=702e19364240454499043d23d8d9065f&dt=Desktop&fct.uid=7ca1bdc34c0744c79fabde7ee3c8ecc&en=HBV1x9K0sDpwFlfte6MecX1cqOTcn7uXet6JMSnvyKfalxqj2WqC%2bw%3d%3d&du=index.justice.gov.il%2fUnits%2fMishpatlvri%2fHavatDaatNew%2f69pidionshvuy m...&ru=http%3a%2f%2findex.justice.gov.il%2fUnits%2fMishpatlvri%2fHavatDaatNew%2f69pidionshvuy>

כפי שניתן לראות בנכתב בפסק הדין של משפחת החייל יהודה כץ⁵⁸:

מטיבו וממהותו הנושא הוא בעל רגישות רבה. לא יהיה זה נכון או נכון לכבול בו את ידי הממשלה. יש לאפשר לה לפעול בעניין מורכב ועדין זה, שבו משולבים שיקולים של ביטחון ושל מדיניות חוץ, באופן חופשי ולתמרון לפי מצב הדברים המשתנה. רצוי, עם זאת, שהרשויות העוסקות בנושא תגלינה רגישות גבוהה למצוקה הקשה של העותרים, השרויים במצב של חוסר ודאות, ושל יתר משפחות הנעדרים והשבויים, ושתקיימנה עמם קשר קרוב יותר, עם דיווח על הנעשה בנדון, ככל שניתן יהיה לגלות את הדברים מבלי לפגוע באינטרסים שלביטחון המדינה ויחסי החוץ שלה ומבלי לפגוע בקידומה של המטרה שמדובר בה.

כמו בג"ץ, גם הרב שאול ישראל⁵⁹ הפנה את הסמכות העליונה לפעול בנושא לממשלה והוא אף מקיש זאת לאדם הפודה את עצמו, שהרי "עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו"⁶⁰

סיכם זאת יפה השופט גרוניס בבג"ץ אלמגור נגד מדינת ישראל:⁶¹

הסוגיה העומדת במוקד עתירה זו באה לפתחו של בית משפט זה פעמים רבות בעבר. למיטב ידיעתנו, בכל הפעמים הללו נדחו העתירות שהופנו נגד החלטות הממשלה (או ועדות מטעמה) לשחרר אסירים במסגרת משא ומתן מדיני. גם במקרה הנדון איננו רואים מקום לסטות מן הפסיקה של בית המשפט בעניינים אלה. יש לזכור כי עלינו לבחון את השאלה האם נפל בהחלטת הממשלה פגם המצדיק התערבות שיפוטית. מהטעמים המפורטים לעיל, לא מצאנו כי נפל בהחלטת הממשלה פגם כזה.

[uym1.doc&ap=1&coi=771&cop=main-title&npp=1&p=0&pp=0&pct=http%3a%2f%2fpartner.clickserver.com%2fClickHandler%3fpartnerCustoMParamter%3dvalue1%26secondParameter%3dvalue2&ep=1&mid=9&hash=389AA1261FC07CD1F7A DOF9CD0E92093](http://www.ym1.doc&ap=1&coi=771&cop=main-title&npp=1&p=0&pp=0&pct=http%3a%2f%2fpartner.clickserver.com%2fClickHandler%3fpartnerCustoMParamter%3dvalue1%26secondParameter%3dvalue2&ep=1&mid=9&hash=389AA1261FC07CD1F7A DOF9CD0E92093)

⁵⁸ ראה לעיל, הערה 46.

⁵⁹ ראה לעיל, הערה 29.

⁶⁰ איוב ב' 4

⁶¹ בג"ץ 5413/13 אלמגור ארגון נפגעי טרור נגד ממשלת ישראל (2013)

חשוב לציין כי בעוד שהמציאות שנידונה בספרות העברית עסקה בעיקר בפדיון שבויים תמורת כופר כספי, המציאות כיום מתמודדת עם לקיחת בני ערובה על ידי ארגוני טרור ודרישת מחבלים תמורתם.

עם זאת, חכמי הדורות האחרונים נתנו מענה רחב אף בסוגיות הנתונות במציאות העכשווית וניתן לראות הסכמה בין הפסקה המאוחרת לבין עמדת המשפט הישראלי לגבי הגדרת המציאות הקיימת כמצב מלחמה. כפי שראינו שעלה מדברי הרב יעקב קמינצקי ז"ל, שהתנגד לתשלום כופר עצום לשחרורו של הרב יצחק הוטנר ז"ל: "בשעת מלחמה אי אפשר לומר שמחוייבים להפסיק מללחום על מנת לפדות את השבויים בממון, שהרי על ידי כן נמצינו מסייעים לאויב באמצע המלחמה"⁶² ובמקביל, במשפט הישראלי, בפסק הדין "עצירים כקלפי מיקוח"⁶³, כותב השופט אהרן ברק:

טעות היא לבחון את המצב הפוליטי והביטחוני בין מדינת ישראל ובין ארגוני הטרור השונים באספקלריה של עת שלום, ולגבש את היקף זכויות האדם וההגנה הניתנת להן בלא קשר למציאות שבה חיים אנו. אין להתכחש לעובדה כי מדינת ישראל מצויה במצב חירום, וזאת מכוח האיומים המרחפים על קיומה ועל אזרחי המפנים ומחוץ. בסיטואציה מעין זו, מתחייבת לעתים פגיעה בזכויות יסוד של האדם. לעתים אף פגיעה חמורה וכואבת.

בעוד שבמשפט העברי נחלקו הדעות בעניין שחרור מחבלים תמורת שבויים ישראלים, ראינו כי מדיניות הממשלה בעסקאות האחרונות מתחה את גבול "כדי דמיהן" עד למקסימום בשחרורם לחופשי של אלפי מחבלים, חלקם אף עם "דם על הידיים".

לחילופין, ראינו הצעות חוק⁶⁴ המנסות לצמצם את המחיר הבלתי נתפס הנדרש ככופר לשחרור שבויי ישראל, ואף החוק "מניעת שחרור רוצחים" שנחקק לפני כשנתיים המגביל בצורה מסויימת את מחיר הכופר וטיבו.⁶⁵ מעבר לכך ראינו את הסיכום בדוח וועדת

⁶² ראה לעיל הערה 37.

⁶³ ראה לעיל הערה 48.

⁶⁴ ראה לעיל הערות 45,47.

⁶⁵ ראה לעיל הערה 54.

ארגון אלמגור :

http://al-magor.com/?page_id=209

ד"ר מיכאל ויגודה, 'פדיון שבויים וגופות תמורת שחרור מחבלים':

<http://ccs.infospace.com/ClickHandler.ashx?Id=20151208&app=1&c=clearch2&s=clearch2&rc=clearch2&dc=&eip=95.86.86.225&pvaId=702e19364240454499043d23d8d9065f&dt=Desktop&fct.uid=7ca1bdc34c0744c79fabde7ee3c8eccc&en=HBV1x9K0sDpwFlfte6MecX1cqOTcn7uXet6JMSnvyKfalxqj2WqC%2bw%3d%3d&du=index.justice.gov.il%2fUnits%2fMishpatlvri%2fHavatDaatNew%2f69pidionshvuym...&ru=http%3a%2f%2findex.justice.gov.il%2fUnits%2fMishpatlvri%2fHavatDaatNew%2f69pidionshvuym1.doc&ap=1&coi=771&cop=main-title&npp=1&p=0&pp=0&pct=http%3a%2f%2fpartner.clickserver.com%2fClickHandler%3farterCustomParamter%3dvalue1%26secondParameter%3dvalue2&ep=1&mid=9&hash=389AA1261FC07CD1F7AD0F9CD0E92093>

הרב שי' ישראל, 'מבצע יונתן (אנטבה) לאור ההלכה', חוות בנימין א' (ירושלים תשנ"ב), עמ' קכט.

עודד מודרי 'החזקת "מובאים" במעצר מנהלי כ"קלפי מיקוח"':

<http://www.pador.co.il/PadorGSA/DocumentDisplay/ShowDocument.aspx?mode=simple&docID=262778&sessionId=1&type=default&name=undefined.txt>

ני' רקובר, 'מסירות נפש - הקרבת היחיד למען הרבים' (ירושלים תש"ס), עמ' 123.

משפט עברי

מקרא:	משנה:
איוב ב' 4	גטין ד, ו.
בראשית י"ד 11-16	כתובות ד, ט.
במדבר, לה 31	
דברים טו 7,8	
ויקרא יט 16,18; כ"ה 36,53	
משלי כד, 11	בבלי:
שמואל א, ל.	בבא מציעא סב, ע"א.
	גיטין מה, א; נח ע"א
	חולין ז, ע"א.

ספרות הפסיקה

משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמותיהם, פרק ה, הלכה א.
משנה תורה, הלכות מתנות עניים, פרק ח, הלכה י, י"ב.
פרקי תשובה, יורה דעה, סימן רנב, סעיף ד.
רש"י, במדבר כ"א 1.
שולחן ערוך, יורה דעה, סימן רנב, סעיף ג, ד.
תוספות, כתובות נב ע"א, ד"ה "והיו מבקשין ממנו עד עשרה בדמיה, פעם ראשונה פודה".
תוספות, גיטין נח, ע"א.
תוספות, יומא פרק ח – יום הכיפורים.
תחומין, כרך יג עמ' 267

ספרות השו"ת

"גדרי המדינה בארץ ישראל ומלחמותיה", אור המזרח לו (תשמ"ט), עמ' 20. עמוד 212.
גבורות ה', פרק מ"ב.
דרך אמונה, הלכות מתנות עניים פרק ח.
יביע אומר, חלק י סימן ו, "מבצע אנטבה בהלכה".
כד הקמח לרבי בחיי בן אשר, ערך צדקה.
מלכות יהודה וישראל (מרכז שפירא תשס"ב), סימן כא, החלפת שבויים, עמ' 338 ואילך; הרב י' אריאל, באהלה של תורה, כרך ד (כפר דרום תשס"ג), סימן יט, אות י עמ' 166;
רדב"ז, חלק א סימן מ.